

CONCEPTUAL-METHODOLOGICAL APPROACHES OF
SOCIAL PHILOSOPHY OF SCIENCE: INTERDISCIPLINARY
DIMENSION

Leonid Hubersky^{1,2}, Liudmyla Shashkova^{1,3}

КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ
СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ НАУКИ:
МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ВИМІР

Леонід Губерський, Людмила Шашкова

Abstract. The justification of the interdisciplinary strategy of modern science allows us to identify a new conceptuality of the philosophy of science, which represents the methodological and epistemological renewal of the problem. The aim of the article is to direct research attention to identifying the interdisciplinarity of the social philosophy of science as an interaction of philosophical and social and humanitarian disciplines and on this basis to represent the understanding of the problem of uncertainty by combining methodological and epistemological tools. The theoretical foundations of the study are based on the analysis of scientific conceptualizations and methodological approaches, which present a change in the focus of research on situations of uncertainty within the framework of the potential surprise theory, the application of the methodological concept of antifragility, and the scenario planning approach. It is highlighted that thanks to interdisciplinary interaction, not only scientific communication is established, theoretical and empirical structures of knowledge are transferred, but also the reception of methodology and epistemic-discursive practices of science takes place. The turn to the issues of social philosophy of science, social and applied epistemology as new interdisciplinary directions is justified. Conclusions. Social philosophy of science is a modern interdisciplinary approach to the philosophy of science that interacts with social and applied epistemology and describes scenarios for complex contexts where epistemic subjects interact with each other to develop joint solutions in problematic and uncertain situations, the solution of which requires the use of methodological and epistemological approaches.

Keywords: social philosophy of science, complex social contexts, uncertainty, interdisciplinarity. social and applied epistemology

¹ Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

² leonidhuberskyi@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4391-4385>

³ profshashkova@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2054-0405>

Анотація. Обґрунтування міждисциплінарної стратегії сучасної науки дозволяє виявити нову концептуальність філософії науки, яка репрезентує методологічне та епістемологічне оновлення проблематики. Метою статті є спрямування дослідницької уваги на виявлення міждисциплінарності соціальної філософії науки як взаємодії філософських та соціально-гуманітарних дисциплін і на такій основі репрезентувати осмислення проблематики невизначеності за допомогою поєднання методологічного та епістемологічного інструментарію. Теоретичні засади дослідження ґрунтуються на аналізі наукових концептуалізацій і методологічних підходів, які презентують зміну фокусу дослідження ситуацій невизначеності в межах теорії потенційних несподіванок, застосування методологічного концепту антикрихкості, підходу сценарного планування. Висвітлено, що завдяки міждисциплінарній взаємодії не лише налагоджується наукова комунікація, здійснюється перенесення теоретичних та емпіричних структур знання, але й відбувається рецепція методології та епістемічно-дискурсивних практик науки. Обґрунтовано поворот до проблематики соціальної філософії науки, соціальної і прикладної епістемології як нових міждисциплінарних напрямків. Висновки. Соціальна філософія науки є сучасним міждисциплінарним підходом філософії науки, яка взаємодіє з соціальною і прикладною епістемологією та описує сценарії для складних контекстів, де епістемічні суб'єкти взаємодіють між собою, щодо вироблення спільних рішень в проблемних та невизначених ситуаціях, розв'язання яких потребує використання методологічних та епістемологічних підходів.

Ключові слова: соціальна філософія науки, складні соціальні контексти, невизначеність, міждисциплінарність, соціальна і прикладна епістемологія

Вступ

Філософія науки є «галузь філософського знання, яка досліджує феномен науки в історичному розвитку, соціально-культурному контексті, науку як особливу дискурсивну практику та її концептуально-методологічний інструментарій» [6, С. 248–251]. Як галузь філософського знання філософія науки формується у другій половині XIX сторіччя, коли концептуально формуються ключові філософські рефлексії науки. Розширення проблемного поля філософії науки традиційно пов'язують з розбудовою позитивістського, неопозитивістського і постпозитивістського напрямків (О. Конт, Г. Спенсер, К. Попер, Т. Кун, І. Лакатос, П. Феєрабенд, С. Тулмін та ін.). Концептуалізації філософії науки завжди мали таку особливість, що розгорталися на основі фактичного матеріалу і теоретичних узагальнень у межах конкретних наукових дисциплін, але власні філософські та методологічні обґрунтування науки могли розроблятися на засадах різних філософських підходів. Динаміка змін методологічних концепцій філософії науки першої половини XX сторіччя відбувалася в напрямку переходу від логіки науки до історії науки як теоретичного підґрунтя методологічних побудов, що надало нового виміру концепціям філософії науки. У свою чергу питання співвідношення теорії, методології, історії науки стимулювало до перегляду не лише проблематики, але й основоположних принципів її розв'язання. Тому актуалізовані питання поступу наукового знання і його зумовленості соціально-культурним контекстом, атрибутів науки як

особливої дискурсивної практики аналізуються на засадах нових вимірів науки — історизму, контекстуалізму, плюралізму [4, 7]. Методологічний дискурс сучасної філософії науки доволі розлогий і орієнтований на проблематику загальнонаукової методології в перспективі подолання розриву між природничим і гуманітарним знанням, розвідок науки як системи дослідницьких і технологічних практик, дослідження нових міждисциплінарних і трансдисциплінарних стратегій.

З вищезначеного можна узагальнити, що філософія науки є дисципліною, яка постійно знаходиться в динаміці та чутлива як галузь філософського знання до зміни трендів, проблематики, завдань і контекстів, звертаючись до рефлексії, осмислення своїх нових вимірів і завдань. Тим самим філософія науки виявляє свою нову концептуальність і методологію. Сприяють такому виявленню також і зміни у відношеннях філософії науки з іншими дисциплінами, суттєві зміни в природі наукової діяльності та наукової комунікації в сучасному соціально-культурному контексті.

Образ науки початку XXI сторіччя значно багатший за попередній, який формувався більшою мірою на засадах позитивізму та сцієнтизму. Уявлення щодо внутрішньої природи науки як особливого типу знання, мислення та діяльності, а також комплекс питань щодо продукування, перевірки та обґрунтування знання залишаються суттєвим складником сучасного образу науки. Водночас з'являється розуміння того, що наукове знання в цілому не є замкненою системою, а його обґрунтування можливе лише з урахуванням широкого соціального і культурного контексту в якому воно формується і розвивається, а тому цей процес завжди є незавершеним. Соціально орієнтована філософія науки на концептуально-теоретичному рівні сприяє обміну культурними і науковими смислами завдяки метафорично-образній рецепції з іншими сферами культури і життєсвіту, в результаті чого наукова теорія починає розглядатися як складне когнітивно-культурне утворення. В умовах домінування постмодерних тенденцій в культурі такий процес взаємовпливів дуже значливий з огляду на те, що саме наука зберігає здатність бути джерелом раціональності для людини і суспільства, водночас ураховуючи й новітні тенденції, пов'язані з формуванням моделі обмеженої раціональності.

Отже, наука формує цілісну картину світу, а соціально-культурна орієнтованість науки дозволяє представити світ як багатоманітну цілісність, яка змінюється культурно-історично, та надати обґрунтування єдності раціональності й гуманітарних цінностей. **Метою статті** є спрямування дослідницької уваги на виявлення міждисциплінарності філософії науки як взаємодії філософських та соціально-гуманітарних дисциплін і на такій основі репрезентувати осмислення проблематики невизначеності за допомогою поєднання методологічного та епістемологічного інструментарію соціальної філософії науки.

Концептуальність дослідження

Якщо характеризувати проблемні ситуації викликів і ризиків в сучасному інформаційному суспільстві, то потрібно звернути увагу на зростаючий ступень невизначеності у прогнозуванні шляхів їх розв'язання.

Сам термін «невизначеність» означає сумнів у достовірності результату і якщо використовувати природничо-наукову термінологію, то характеризує «розсіяння значень». Більшість дослідників роблять акцент на тому, що невизначеність породжує множину вибору різних альтернатив і представляє багатоваріантність майбутнього розвитку ситуації, яка характеризується неоднозначністю рішення і вибору відповідного методологічного інструментарію.

Однією з концептуалізацій, в межах яких запропоновано зміну сприйняття невизначеності для підсилення стійкості до хибних прогнозів, є теорія потенційних несподіванок (Potential surprise theory) економіста Джорджа Шекла [10; 11]. Зазвичай, у прогнозуванні та передбаченні розвитку ситуації дослідницькі зусилля сконцентровані на виявленні та обґрунтуванні основного (вирішального, ключового) підходу до сприйняття майбутнього. Зміна фокусу дослідження, за Шеклом, пропонує розглядати саме альтернативні або можливі сценарії майбутнього розвитку основним, а не альтернативним підходом. У такому разі дослідження мають стосуватися можливості фальсифікації кожного сценарію [2].

Як критик застосування ймовірнісного підходу та ймовірності у якості основного способу аналізу майбутнього Дж. Шекл допускав, що для тих, хто приймає важливі та складні рішення у сфері економіки, для застосування ймовірнісного аналізу не завжди вистачає знань. Тому дослідник вважав правильним припущення, що в ситуаціях невизначеності раціональні очікування будуються не лише на основі такого аналізу, адже процес уяви є важливою частиною процесу прийняття рішень [10]. Якби світ майбутнього передбачався на основі лише раціональних очікувань, то в такому світі ідея підприємництва, як зауважує Шекл, виглядала як ірраціональне рішення, а вибір важливого економічного рішення залежав від випадкових осіб та їхніх суб'єктивних уподобань. Тому якби рішення приймалися лише на основі раціональних очікувань, підприємництво розглядалося як дуже ризикована спроба і в контексті ймовірнісного підходу до оцінки економічних рішень виглядало доволі ірраціональною справою і не було таким поширеним.

Зміна фокусу дослідження у межах теорії потенційних несподіванок Шекла пропонує замість аналізу всіх можливих (альтернативних) результатів у прийнятті рішення аналізувати лише декілька. А саме, розглядати ті результати, які можна уявити як можливі, оскільки за відсутності повноти інформації уявне моделювання, за Шеклом, в момент вибору дозволяє прогнозувати майбутні результати рішень. Стратегія вибору має бути заснована на поєднанні двох складників: потенційної користі/шкоди (аналогічно як в економіці прибутки і втрати) і ступеню правдоподібності-/неправдоподібності конкретного результату. На основі обрахунку/оцінки такої «потенційної несподіванки» можна планувати уявний результат і алгоритм дії. Останній складається з декількох етапів: спочатку формується уявна множина конкуруючих стратегій та їхніх результатів; далі на «шкالی несподіванок» для кожного результату обирається рівень правдоподібності та вплив користі/шкоди. Наступний етап полягає у визначенні для кожної стратегії двох найбільше привабливих «фокусованих результатів», які представляють користь або шкоду, через поєднання: 1) правдоподібності

та потенційно можливого позитивного впливу; 2) правдоподібності та потенційно можливого негативного впливу. В подальшому особа, яка робить вибір і приймає рішення, має порівняти фокусовані результати для всіх розглянутих стратегій щодо власного, особистого, суб'єктивного прийняття можливого компромісу між користю та шкодою. В результаті проходження наведених вище етапів та відповідно до суб'єктивної уяви актором ситуації невизначеності обирається така стратегія, в межах якої потенційна користь є найбільшою порівняно з потенційною шкодою, тобто стратегія максимального компромісу.

Зазначимо, що в реальних ситуаціях, для яких характерна фундаментальна невизначеність, практично ніколи не можливо обрахувати весь набір результатів заздалегідь. На цьому наголошує і Шекл в обґрунтуванні обмеження використання теорії ймовірності та пропозиції розрахунку шкали несподіванок, тому що вплив людської уяви, рефлексії, творчості на адаптацію дій не може бути прорахований і повністю визначений завчасно. На думку авторів, можна навести багато прикладів, спираючись на аналіз сучасних подій міжнародного і вітчизняного контексту, які лише підтверджують висновки Шекла і пояснюють зростаючу актуалізацію теорії потенційних несподіванок Дж. Шекла, незважаючи на досить тривалий час від її появи.

Вище йшлося про застосування терміну невизначеності для позначення множини варіантів майбутнього розвитку ситуації, яка характеризується неоднозначністю результату та вибору інструментарію для її розв'язання. Невизначеність з'являється, коли змінюються обставини і умови, які потрібні для здійснення звичних і стандартних способів прийняття рішень. Як правило, в житті людина прагне сталості, норми, стандарту, незмінності, стійкості, ясності і т. д. Відомий дослідник впливу випадкових і непередбачуваних подій на світову економіку Насім Ніколас Талеб стверджує, що в умовах невизначеності необхідна не стійкість, яка означає незмінність предмета, а інша, гнучкіша риса — антикрихкість, яка змушує річ під впливом змін та тиску ставати тільки кращою [14].

Суть власної методологічної позиції автор формулює так: «Зрозумівши механізми антикрихкості, можна сформулювати систематичні й послідовні поради для ухвалення непрогнозованих рішень в умовах невизначеності в бізнесі, політиці, медицині, житті загалом скрізь, де панує невідоме, випадкове, непередбачуване, туманне, де немає ясного розуміння ситуації» [14, С. 10]. Талеб таким чином також (як і Дж. Шекл) пропонує інший фокус дослідження процесів прогнозування і управління ризиками на основі сформульованих ним в межах концепції антикрихкості «універсальних правил». Автор розглядає складні людиномірні системи, які описуються процесами нелінійного характеру і майже унеможливають передбачуваність. Парадокс закладений в тому, вважає Талеб, що в сучасному світі відбувається накопичення все більше й більше наукових і технічних знань, але це лише збільшує непередбачуваність. І в цьому автор убаचाє позитив, адже «деяким речам шок іде на користь; вони розквітають і розвиваються, стикнувшись із коливаннями, випадковістю, безладом, стресом, любовними пригодами, ризиками, невизначеністю. Це поширене явище... Назвімо цю властивість «антикрихкістю». [14, С. 9]. Яскравим прикладом остан-

ньої, на думку Талеба, є імунна система людського організму, яка потребує постійного контакту з хвороботворними мікроорганізмами, щоб захистити організм під час інфекції: не впоравшись із хворобами, не станеш здоровіший; не зменшивши витрат, не розбагатієш.

За концепцією Талеба, не потрібно придушувати випадковість і непередбачуваність подій, а йти іншим шляхом — прийняти неминучість подій «чорних лебедів», скористатись можливим хаосом і невизначеністю та отримувати вигоду від них, стверджує автор [16]. Давайте зміним фокус уваги на ситуації невизначеності, закликає Талеб, щоб отримати з них більше, ніж втратити! Отже, як Шекл, так і Талеб, висновують, що протидія природній невизначеності (в економіці, політиці, людських стосунках, чи деінде) призводить до непередбачуваних наслідків. Тобто, обидві концепції в своїх економічній основі пов'язані з ідеєю обмеженої раціональності [17], критикою образу ідеального раціонального дієвця, який панував в економічному мисленні та вповільнював у тому числі й осмислення ситуацій невизначеності в економічних процесах. Можна згадати в цьому зв'язку підхід «сценарного планування» дослідників Дербішира та Врайта [3], в якому також запропоновано змінити точку зору на ситуації непередбачуваності та зосередитися на можливості отримання потенційних результатів без раціональної концентрації на аналізі їх причин. Зазначимо, що підхід сценарного планування підкріплює теорію потенційних несподіванок Шекла і теорію антикрихкості Талеба [3].

Результати дослідження

Узагальнюючи все вищезначене, поставимо слухне питання: як людина, дослідник справляється з новим, невідомим та ще й непередбачуваним, коли у такій ситуації стикається з обмеженням знання і намагається компенсувати свою невпевненість? Людині властиво, як правило, незнайоми, неясне, невідоме підлаштовувати під знайомі ідеї, ясні задуми і стандартні думки. Обмеженість людських знань веде до «ампутації невідомого», як зазначає Насім Талеб, коли «втискаємо невідоме явище в прокрустове ложе чітких і відомих категорій, а не чекаємо на його категоризацію і дослідження... Світ не відповідає ложам раціональних чи емпіричних моделей: ми змінюємо людей, щоб вони підходили технологіям, економічне життя підлаштовуємо під економічні теорії, людське життя і історію втискаємо у деякі наративи» [15].

У наукових дослідженнях усвідомлення обмеженості знання й зіткнення з нелінійними невизначеностями і складними взаємодіями спонукають до міждисциплінарної комунікації і вироблення колективних рішень. Як відомо, міждисциплінарний підхід використовується в дослідженнях саме з метою отримання загальних та інтегрованих рішень через об'єднання знання з різних наукових галузей. Завдяки міждисциплінарності налагоджується наукова комунікація та взаємодія дисциплін, долаються дисциплінарні обмеження та вузька спеціалізація, узгоджуються концептуальні ідеї, мови і методи. В результаті міждисциплінарної взаємодії відбувається перенесення теоретичних та емпіричних структур з однієї дисципліни до іншої, розширення досвіду за рахунок рецепції методології і практик.

Міждисциплінарні процеси в соціально-гуманітарній сфері науки мають свої особливості, тому знання цієї сфери завжди спрямоване на осмислення людиною різних контекстів досвіду, в процесі якого відбувається смислова комунікація між представниками різних стратегій мислення. Розуміння неповноти, обмеженості досвіду та врахування його можливого різноманіття веде постійно до розширення досвіду за рахунок долучення нових контекстів з привнесенням нових смислів. Міждисциплінарна взаємодія визначає рух від локальних і стандартних контекстів досвіду до різноманітних із залученням нових концептуально-методологічних засад. Така особливість знання є дуже важливою і ефективною для прийняття складних рішень та відповідних дій у ситуаціях невизначеності та неперебачуваності. Осмислення такої проблематики репрезентує новий міждисциплінарний підхід соціальної філософії науки.

«Соціальна філософія науки — підхід і стратегія сучасної філософії науки, основна мета якого полягає у налагодженні взаємодії з іншими науковими дисциплінами (соціально-гуманітарними, природничими, інженерно-технічними), в якій філософ відіграє роль медіатора у спілкуванні вчених з різних галузей наукового знання. Соціальна філософія науки має своїм фокусом дослідження аналіз комунікаційної природи наукового спілкування, яке має міждисциплінарний, науковий і трансдисциплінарний, який виходить за межі наукового, характер, що дозволяє репрезентувати в межах сучасного наукового дискурсу дослідження науки в культурно-історичному контексті як глобальну філософську і соціальну проблему» [6, С. 218–220].

Доволі часто помилки у репрезентації невідомого залежать від налагодження комунікації, від того як розуміють знання і незнання, як це обговорюється, чи не призводить до експертних проблем і значної залежності від людської помилки. Тому можна стверджувати, що будь-яка комунікація, в тому числі й наукова, є проблематичною комунікацією, тому що в її здійсненні мають значення багато чинників, серед яких є особливості розуміння і використання термінів, ситуативність, контекстуальність тощо. Значимо, що в цьому зв'язку поняття контексту потрібно розглядати у двох значеннях: як певне середовище і як систему висловів мови. Для соціальної філософії науки важливо тримати в полі зору обидва значення в їх продуктивному зв'язку. З одного боку, взаємовідношення, кореляція знання і соціальності (соціального контексту) відбувається на засадах функціоналізму і контекстуалізму, а з іншого, в науковій комунікації існує спільний фундамент пізнання і розуміння, в межах якого основною опозицією є протистояння позитивізму і герменевтики. Тому важливим є виявлення дотичності методологічних та епістемічних практик наукової комунікації.

Протягом останніх десятиліть в епістемології відбувся «соціальний поворот». Напрацювання в межах соціальної епістемології [13], прикладної епістемології [18] та прикладної філософії [5] використовують інструменти сучасної епістемології для вирішення конкретних питань соціального значення, тобто «як теорії знання, обґрунтування та доказів можна застосовувати до конкретних питань, особливо тих, що мають етичне та політичне значення» [1]. Сучасні технологічні та соціальні розробки суттєво вплинули на зміну кола питань та методологію епістемології, завдяки чому актуалізовані епістемологічні аспекти політичної та соціальної філософії,

права, медицини, а особливо — питання експертизи і наукового авторитету. Весь спектр таких питань з міждисциплінарних позицій досліджує соціальна і прикладна епістемологія, важливою частиною якої є епістемологія колективних переконань. З позицій останньої епістемічним носієм знання є група/колектив [8; 9], де епістемічні агенти взаємодіють з метою вироблення сценаріїв для складних контекстів і ситуацій невизначеності з метою отримання надійних і достовірних знань. Як теорія потенційних несподіванок, так і концепція антикрихкості чи сценарного планування використовує епістемічні формати вироблення складних рішень у ситуаціях невизначеності, в яких індивідуальне знання має перетворюватись на колективне чи знання спільноти, тобто епістемічні суб'єкти взаємодіють щодо вироблення колективних практик прийняття узгоджених рішень і подолання комунікативної розрізненості.

Уявимо, що група епістемічних агентів використовує для формування стратегії прийняття рішень в ситуаціях невизначеності, пов'язаних з передбаченням та прогнозуванням, методологію, розроблену Дж. Шеклом у теорії потенційних несподіванок. Зрозуміло, що епістемічні суб'єкти (знавці й експерти) взаємодіють з метою вироблення надійного і вірогідного знання на підставі напрацьованих колективних практик прийняття узгоджених рішень. Водночас вони мають урахувати, що невизначеність з'являється, коли змінюються умови і обставини, які необхідні для здійснення звичних і стандартних способів життєдіяльності. Як правило, породжує невизначеність комплекс причин, а в її основі закладені декілька джерел. Тому важливим показником оцінки невизначеності є «коефіцієнт чутливості», тобто врахування впливу різних джерел невизначеності на фінальний результат вибору. Такий показник важливий для конструювання «розширеної» невизначеності, яка дозволить більш точно оцінити повноту невизначеності (тобто множину вибору різних альтернатив) та характеризувати спектр можливих варіантів майбутнього розвитку ситуації, як надійних результатів вибору, які допомагають впоратися з непередбачуваністю. Тому методологічно ефективним для епістемічної групи буде використання шкали несподіванок з проходженням всіх етапів її обґрунтування, запропонованих Дж. Шеклом. Саме розширена невизначеність дозволяє групі епістемічних агентів зробити акцент не на передбаченні, а на розумінні та виборі можливих стратегій прийняття спільних рішень.

Зазначимо, що робота учасників епістемічної групи завжди відбувається у складних соціальних контекстах, під якими розуміють «обґрунтування (аргументацію) та переконання в контексті значного розходження (до прямо протилежних суджень, згоди/незгоди, довіри/недовіри) між учасниками; обмін знаннями та інформацією в контекстах непримиренних позицій через напрацювання дорадчих практик тощо» [12]. З огляду на це доречно застосувати способи покращення стійкості передбачення перебігу подій у майбутньому до невизначеності чи хибних прогнозів, які пропонує Насім Таліб через метафору «чорного лебедя» та методологічний концепт антикрихкості.

Проблема неможливості досягнути узгодженого рішення актуалізує питання пізнавальної взаємодії епістемічно рівних агентів, наприклад експертів, які колективно проводять експертизу, щоб прийняти узгоджене рі-

шення. Питання полягає в тому, чи можуть вони припускати, що позиція іншого також може бути рівною і водночас правою? Наприклад, два епістемічні агенти поділяють одне й те саме свідчення, але мають різне відношення до нього з позиції віри і недовіри. В результаті формується ситуація «рівної незгоди», яка починається з незалежно оціненого факту різними учасниками. Особливість ситуації в тому, що епістемічно рівні учасники проводять дослідження паралельно, але їхні кінцеві результати відрізняються. Розв'язання подібних ситуацій передбачає взаємодію нових методологічних та епістемологічних інструментів, що і прагнули продемонструвати автори статті.

Висновки

Отже, сучасна філософія науки залишається школою філософського і теоретичного мислення, але водночас на межі XX-XXI сторіччя стало очевидним, що філософський дискурс науки розгортається, з одного боку, в напрямку розуміння науки як важливого соціального інституту, а з іншого боку, в напрямку обґрунтування науки як соціокультурного проекту і все більше уваги приділяється осмисленню концептуально-методологічних засад взаємодії науки з культурою і соціумом. Заданий новий вимір спрямовує дискурс на обговорення зв'язку науки з перспективами розвитку людства в складних умовах невизначеності й непередбачуваності процесів і сценаріїв розвитку майбутнього. Такий підхід актуалізує увагу дослідників з різних наукових галузей на проблемах, які пов'язані зі знанням, істиною, нормативністю, сталістю, справедливістю, тобто увагу до їх філософського виміру і на таких засадах — творенню спільного майбутнього через включення ідей моральності та новітніх технологій.

Міждисциплінарність соціальної філософії науки зумовлює формування концептуальних засад осмислення науки як соціокультурного явища в його історичному розвитку. В цьому зв'язку згадаємо відому сентенцію Імре Лакатоса: «Філософія науки без історії науки порожня, історія науки без філософії науки сліпа». Можливий розв'язок такої ситуації пролягав через перегляд дисциплінарної структури науки в бік міждисциплінарності й трансдисциплінарності досліджень, що з необхідністю призвело до актуалізації соціально-філософського складника. Роль філософії науки у цих процесах як дисципліни, яка наводить містки між різними підходами до осмислення дійсності та можливостями науки і пізнання, залишається провідною. Соціальна філософія науки сприяє формуванню толерантності, креативності та критичності як ціннісних вимірів наукового пізнання.

Соціальна філософія науки є сучасним підходом філософії науки, основна стратегія якого полягає у налагодженні міждисциплінарної взаємодії з усім спектром наукових дисциплін на концептуальному, методологічному, епістемологічному, комунікативному рівнях, тому формування новітніх інженерних і технологічних практик науки безпосередньо пов'язане з осмисленням впливів на формування відповідних соціальних практик в усіх сферах життя суспільства, що є суттєвим складником сучасного наукового і філософського дискурсу. Безперечно, що позитивне соціальне сприйняття результатів таких взаємодій та взаємовпливів проявляється

в існуванні «спільного переконання в тому, що наука сприяє досягненню схвалених суспільством цілей, а також у спільному відчутті, що цінності науки співпадають (а не суперечать) з базовими культурними цінностями». [6, С. 219]. Що надає підстави аналізу сучасної науки як глобального соціокультурного проекту з подальшим осмисленням в межах не лише міждисциплінарних, але і трансдисциплінарних та метадисциплінарних підходів.

Соціальна і прикладна епістемологія описує сценарії для складних контекстів, де епістемічні суб'єкти взаємодіють між собою, щоб створити гідні довіри і надійні знання. Саме тому цінності знань, довіри, незгоди, надійності, свідчень перебувають у центрі досліджень. Підхід прикладної епістемології має відношення до розуміння епістемологічних особливостей будь-якої галузі комунікації, де існує проблемність, складність, невизначеність, а розв'язання складно утворених ситуацій передбачає використання нових методологічних та епістемологічних підходів.

Література

- [1] Chase J., Coady D. 2019. The return of applied epistemology. *The Routledge Handbook of Applied Epistemology*. P. 3–12.
- [2] Derbyshire J. 2017. Potential surprise theory as a theoretical foundation for scenario planning. *Technological Forecasting and Social Change*. №124. P. 77–87.
- [3] Derbyshire J., Wright. G. 2014. Preparing for the future: Development of an 'antifragile' methodology that complements scenario planning by omitting causation. *Technological Forecasting and Social Change*. № 82. P. 215–225.
- [4] Феєрабенд П. 2022. Проти методу. Київ : Темпора. 336 с.
- [5] Hubersky L., Shashkova L. 2020. Philosophical education: the turn to the applied philosophy. *Interdisciplinary studies of complex systems*. Number 17. P. 23–33. <https://doi.org/10.31392/iscs.2020.17.023>
- [6] Хамітов Н., Шашкова Л., Крилова С. 2024. Словник новітніх термінів філософії науки і філософії культури. Київ : ВАДЕКС. С. 248–251.
- [7] Кун Т. 2001. Структура наукових революцій / пер. з англ. О. Васильєва. — Київ : Port-Royal. 228 с.
- [8] List Chr. 2011. Group Knowledge and Group Rationality: a Judgment Aggregation Perspective. *Social Epistemology: Essential Readings*, 1st Edition, by A. Goldman (ed.), D. Whitcomb (ed.). Pp. 221–242.
- [9] Pettit Ph. 2011. Groups with Minds of Their Own. *Social Epistemology: Essential Readings*, 1st Edition, by A. Goldman (ed.), D. Whitcomb (ed.). P. 243–268.
- [10] Shackle G. 2017. Epistemics and Economics: A Critique of Economic Doctrines. (1st Edition). New York : Routledge. 495 p.
- [11] Shackle G. 2010. Uncertainty in Economics and Other Reflections. Cambridge : Cambridge University Press. 288 p.
- [12] Шашкова Л. О. 2024. Наукова комунікація в складних соціальних контекстах: підходи соціальної філософії науки та соціальної епістемології. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія* : збірник наукових праць. № 1(39). — С. 23–28. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.39.18442>

- [13] Social Epistemology: Essential Readings, 1st Edition, by A. Goldman (ed.), D. Whitcomb (ed.). 2011. 368 p.
- [14] Талєб Насім Ніколас 2025 Антикрихкість. Про (не)вразливе в реальному житті / пер. з англ. Микола Климчук, 8-ме вид. Київ : Наш формат. 400 с.
- [15] Талєб Насім Ніколас. 2019. Прокрустове ложе. Філософські та життєві афоризми / пер. з англ. Валерія Глінка. Київ : Наш формат. 128 с.
- [16] Талєб Насім Ніколас. 2025. Чорний лебідь. Про (не)ймовірне в реальному житті / пер. з англ. Микола Климчук, 8-ме вид. Київ : Наш формат. 392 с.
- [17] Талєр Р., Санстейн К. Поштовх. 2017. Як допомогти людям зробити правильний вибір / пер. з англ. Київ : Наш формат. 312 с.
- [18] The Routledge Handbook of Applied Epistemology. 2019. Edited by David Coady and James Chase. Routledge. New York. 357 p.

References

- [1] Chase J., Coady D. 2019. The return of applied epistemology. *The Routledge Handbook of Applied Epistemology*. P. 3–12.
- [2] Derbyshire J. 2017. Potential surprise theory as a theoretical foundation for scenario planning. *Technological Forecasting and Social Change*. №124. P. 77–87.
- [3] Derbyshire J., Wright. G. 2014. Preparing for the future: Development of an ‘antifragile’ methodology that complements scenario planning by omitting causation. *Technological Forecasting and Social Change*. № 82. P. 215–225.
- [4] Feyerabend P. 2022. Proti metodu. = Against Method: Outline of an Anarchistic Theory of Knowledge. Kyiv: Tempora. 336 p.
- [5] Hubersky L., Shashkova L. 2020 Philosophical education: the turn to the applied philosophy *Interdisciplinary studies of complex systems*. Number 17. P. 23–33. <https://doi.org/10.31392/iscs.2020.17.023>
- [6] Khamitov, N. Shashkova L., Krylova S. 2024. Slovník novitních terminů filosofie vědy a filosofie kultury. = Dictionary of the newest terms of philosophy of science and philosophy of culture. Kyiv : VADEX. 290 p.
- [7] Kuhn T. 2001. Struktura naukových revolucí / per. z angl. O. Vasilyeva. = The Structure of Scientific Revolutions / trans. from English by O. Vasiliev. — Kyiv : Port-Royal. 228 p.
- [8] List Chr. 2011. Group Knowledge and Group Rationality: a Judgment Aggregation Perspective. *Social Epistemology: Essential Readings*, 1st Edition, by A. Goldman (ed.), D. Whitcomb (ed.). P. 221–242.
- [9] Pettit Ph. 2011. Groups with Minds of Their Own. *Social Epistemology: Essential Readings*, 1st Edition, by A. Goldman (ed.), D. Whitcomb (ed.). P. 243–268.
- [10] Shackle G. 2017. Epistemics and Economics: A Critique of Economic Doctrines. (1st Edition). New York : Routledge. 495 p.
- [11] Shackle G. 2010. Uncertainty in Economics and Other Reflections. Cambridge : Cambridge University Press. 288 p.
- [12] Shashkova L. O. 2024. Naukova komunikaciya v skladnih socialnih kontekstah: pidhodi socialnoyi filosofiyi nauki ta socialnoyi epistemologiyi. *Vi-*

- snyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Serii: Filozofia. Kulturolohii.* = Scientific communication in complex social contexts: approaches to the social philosophy of science and social epistemology. *Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology.* No. 1(39). — P. 23–28. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.39.18442>
- [13] Social Epistemology: Essential Readings, 1st Edition, by A. Goldman (ed.), D. Whitcomb (ed.). 2011. 368 p.
- [14] Taleb Nassim Nicholas. 2025. Antikrihkist. Pro (ne)vrazlive v realnomu zhitti / per. z angl. Mikola Klimchuk, 8-me vid. = Antifragility. On (in)vulnerability in real life / trans. from English by Mykola Klymchuk, 8th ed. Kyiv : Nash format. 400 p.
- [15] Taleb Nassim Nicholas. 2019. Prokrustove lozhe. Filozofski ta zhittyevi aforizmi / per. z angl. Valeriya Glinka. = Procrustean Bed. Philosophical and Life Aphorisms / trans. from English by Valery Glinka. Kyiv : Nash format. 128 p.
- [16] Taleb Nassim Nicholas. 2025. Chornij lebid. Pro (ne)jmovirne v realnomu zhitti / per. z angl. Mikola Klimchuk, 8-me vid. = The Black Swan. On the (improbable) in real life / trans. from English by Mykola Klymchuk, 8th ed. Kyiv : Our format. 392 p.
- [17] Thaler R., Sunstein K. 2017. Poshtovh. Yak dopomogti lyudyam zrobiti pravilnij vibir / per. z angl. = Push. How to help people make the right choice / trans. from English Kyiv : Our format. 312 p.
- [18] The Routledge Handbook of Applied Epistemology. 2019. Edited by David Coady and James Chase. Routledge. New York. 357 p.